

UCHWAŁA

Dnia 17 marca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Iwona Koper (przewodniczący)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa Przedsiębiorstwa Obrotu Wyrobami Hutniczymi "C." S.A. w K.
przeciwko Syndykowi Masy Upadłości PPH T. S.A.
w upadłości likwidacyjnej w W.
o zapłatę,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 17 marca 2017 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Okręgowy w R.
postanowieniem z dnia 24 listopada 2016 r., sygn. akt VI Ga .../16,

"1. Czy syndyk na podstawie art. 98. 1 Ustawy z dnia 28.02.2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (t.j. Dz.U. z 2015 poz. 233) w brzmieniu obowiązującym przed dniem 01.01.2016 r., może skutecznie odstąpić od umowy dzierżawy rzeczy ruchomej, zawartej przed ogłoszeniem upadłości dzierżawcy, jeżeli przedmiot umowy dzierżawy został wydany upadłemu do korzystania przed ogłoszeniem upadłości, zaś należności czynszowe nie zostały w ogóle zapłacone?

2. Jeśli odstąpienie takie jest dopuszczalne, to czy to oświadczenie wywołuje skutek *ex tunc* (od daty zawarcia umowy), *ex nunc* (od daty otrzymania oświadczenia o odstąpieniu od umowy przez wydzierżawiającego), czy też od daty ogłoszenia upadłości oraz czy należności z tytułu opłat czynszowych, ewentualnie bezumownego korzystania przez syndyka z przedmiotu dzierżawy, przypadające na okres po dacie ogłoszenia upadłości podlegają zgłoszeniu sędziemu komisarzowi na podstawie art. 99.2 *puin*, czy też stanowią dług syndyka (tzw. wierzytelności w stosunku do masy), podlegający zaspokojeniu w I kategorii?"

podjął uchwałę:

Na podstawie art. 98 ust. 1 ustawy - Prawo upadłościowe i naprawcze w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 2015 r. (jedn. tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 233), syndyk masy upadłości dzierżawcy może - ze skutkiem od dnia ogłoszenia upadłości - odstąpić od umowy dzierżawy rzeczy ruchomej zawartej przed dniem ogłoszenia upadłości, gdy przedmiot umowy został wydany upadłemu do korzystania przed ogłoszeniem upadłości. Należności za korzystanie z przedmiotu dzierżawy za okres po dniu ogłoszenia upadłości podlegają zgłoszeniu sędziemu komisarzowi na podstawie art. 99 tej ustawy.

UZASADNIENIE

Przedsiębiorstwo Obrotu Wyrobami Hutniczymi „C.” S.A. w K. wniosło o zasądzenie od pozwanego Syndyka Masy Upadłości Przedsiębiorstwa Produkcyjno-Handlowego T. S.A. w upadłości likwidacyjnej w W. kwoty 69 881,68 zł. tytułem czynszu dzierżawnego oraz wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z rzeczy ruchomej w postaci oczyszczarki wirnikowej.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że w dniu 10 sierpnia 2012 r. powód zawarł z PPH T. S.A. umowę dzierżawy bliżej opisanej maszyny, która została wydana dzierżawcy przez ogłoszeniem upadłości. Dzierżawca nie zapłacił powodowi jakiegokolwiek kwoty tytułem czynszu. Postanowieniem z dnia 22 sierpnia 2012 r., Sąd Rejonowy w R. ogłosił upadłość likwidacyjną dzierżawcy. Oświadczeniem doręczonym powodowi w dniu 18 lutego 2013 r., Syndyk masy upadłości dzierżawcy odstąpił – za zgodą sędziego komisarza - od umowy dzierżawy. W związku z tym powód domagał się zasądzenia od Syndyka kwoty stanowiącej objętą fakturami obciążającymi Syndyka należność z tytułu czynszu dzierżawnego naliczonego za okres od dnia ogłoszenia upadłości dłużnika do dnia odstąpienia od umowy oraz wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z tej maszyny po dniu odstąpieniu od umowy.

Wyrokiem z dnia 17 marca 2016 r. Sąd Rejonowy oddalił powództwo jako nieudowodnione, wskazując, że wskutek odstąpienia od umowy przez syndyka, umowa dzierżawy maszyny uległa rozwiązaniu z dniem ogłoszenia upadłości, stąd po tym dniu należy się powodowi wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy bez tytułu prawnego. Powód nie udowodnił jednak wysokości roszczenia dochodzonego na podstawie art. 225 w zw. z art. 224 k.c., albowiem nie zaoferował dowodu z opinii biegłego na okoliczność rynkowych stawek za korzystanie z maszyn tego rodzaju.

Przy rozpoznawaniu apelacji powoda, zarzucającej naruszenie art. 98 p.u. w zw. z art. 494 § 1 k.c. przez uznanie, iż odstąpienie przez syndyka od umowy wzajemnej ze skutkiem na dzień ogłoszenia upadłości niweczy materialnoprawną podstawę roszczenia powoda z tytułu czynszu dzierżawnego, Sąd Okręgowy powziął wątpliwości prawne, którym dał wyraz w przedstawionym pytaniu prawnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wątpliwości prawne Sądu drugiej instancji dotyczą dopuszczalności odstąpienia przez syndyka masy upadłości od umowy dzierżawy rzeczy ruchomej zawartej przed ogłoszeniem upadłości dzierżawcy w sytuacji, w której przedmiot umowy został wydany do korzystania przed ogłoszeniem upadłości, a dzierżawca nie zapłacił jakiejkolwiek kwoty z tytułu czynszu. Odnoszą się także do terminu ustania stosunku prawnego dzierżawy rzeczy ruchomej w wyniku złożenia przez syndyka oświadczenia o odstąpieniu od umowy oraz skutków tego odstąpienia z punktu widzenia interesu wydzierżawiającego.

Wobec zmiany dotychczasowego stanu prawnego należy podnieść, że w sprawie znajdują zastosowanie przepisy ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe i naprawcze w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 2015 r. (dalej: „p.u.”) a więc przed zmianami wprowadzonymi przez ustawę z dnia 15 maja 2015 r.- Prawo restrukturyzacyjne (jedn. tekst: Dz. U. z 2016 r., poz. 1574 j.t.), Stosownie bowiem do art. 449 ostatnio wymienionej ustawy, w sprawach, w których przed dniem wejścia w życie ustawy wpłynął wniosek o ogłoszenie upadłości, stosuje się przepisy dotychczasowe.

Skutki ogłoszenia upadłości obejmującej likwidację majątku upadłego co do zobowiązań upadłego regulują art. 91 - 118 p.u. Ustawa określa wprost wpływ ogłoszenia upadłości dłużnika z opcją likwidacyjną na zawarte przez upadłego umowy takie jak umowa sprzedaży (art. 100, 101, 108), zlecenia (art. 102), najmu i dzierżawy nieruchomości (art. 106 - 110), umowa agencyjna (art. 103), kredytu (art. 111), rachunku papierów wartościowych (art. 112), leasingu (art. 114), obowiązkowego ubezpieczenia majątkowego (art. 115); komisu (art. 100 i 102) oraz umowa o zarządzanie papierami wartościowymi (art. 102). W odniesieniu do innych umów niepoddanych szczególnej regulacji, a będących umowami wzajemnymi, znajdują zastosowanie art. 98 i 99 p.u.

Stosownie do art. 98 ust. 1 p.u., jeżeli w dniu ogłoszenia upadłości zobowiązania z umowy wzajemnej nie zostały wykonane w całości lub w części, syndyk może wykonać zobowiązanie upadłego i zażądać od drugiej strony spełnienia świadczenia wzajemnego lub od umowy odstąpić. Celem regulacji zawartej w art. 98 p.u. jest weryfikacja zobowiązań upadłego dłużnika z punktu widzenia ich ekonomicznej celowości wobec masy upadłości zmierzająca do eliminacji błędnych

ekonomicznie decyzji upadłego, będąca jednocześnie środkiem naprawy jego przedsiębiorstwa. Przyznanie syndykowi uprawnienia polegającego na odstąpieniu od niewykonanych lub tylko częściowo wykonanych umów wzajemnych, ma na celu umożliwienie takiego ukształtowania sytuacji prawnej upadłego, która stwarza warunki do efektywnego i szybkiego spieniężenia majątku upadłego, umożliwiającego równomierne zaspokojenie wierzycieli upadłego, stosownie do art. 342 p.u. W nauce prawa wskazuje się, że kompetencja syndyka do kształtowania zobowiązań zaciągniętych przez dłużnika przed dniem ogłoszenia jego upadłości wynika z tego, że po ogłoszeniu upadłości dłużnik traci prawo do zarządzania i rozporządzania majątkiem wchodzącym w skład masy upadłości, zaś czynności prawne dokonane przez dłużnika przed ogłoszeniem upadłości są zasadniczo skuteczne, jeśli nie ulegają zakwestionowaniu w świetle przepisów prawa upadłościowego jako zdziałane na szkodę masy upadłości.

Wykonanie przez syndyka prawa do odstąpienia od umowy na podstawie art. 98 ust. 1 p.u. nie jest działaniem za upadłego lub w imieniu upadłego, albowiem syndyk jest organem powołanym przez sąd w celu przeprowadzenia w postępowaniu upadłościowym z opcją likwidacyjną, egzekucji uniwersalnej z majątku upadłego zmierzającej do równomiernego zaspokojenia wszystkich wierzycieli upadłego w sposób regulowany przepisami prawa upadłościowego (por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1999 r., II CKN 358/99, OSNC 1999, nr 12, poz. 219 oraz uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 1994 r., I PZP 5/94, OSNIAPiUS 1994, nr 1, poz.4).

Art. 98 p.u. pozostawia do decyzji syndyka, czy kontynuować umowę wzajemną zawartą przez upadłego przed ogłoszeniem upadłości czy też od umowy tej odstąpić. Należy przy tym podkreślić, że odstąpienie od umowy wzajemnej przez syndyka jest autonomiczną instytucją prawa upadłościowego, do której nie stosuje się skutków odstąpienia od umowy wzajemnej przez stronę, dokonanego na podstawie art. 491 k.c.(por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2011 r., IV CSK 47/11, nie publ.). Odmienność ta dotyczy podmiotu uprawnionego do odstąpienia, którym jest syndyk, a nie strona umowy wzajemnej, przesłanek zastosowania tej instytucji; jak to już podniesiono, w postępowaniu upadłościowym odstąpienie jest podyktowane rachunkiem ekonomicznym, oceną aktualnej sytuacji

upadłego oraz celami postępowania upadłościowego, w tym względem na interes wszystkich wierzycieli upadłego, a nie tylko jednej ze stron umowy wzajemnej. Ze względu na znaczenie i konsekwencje tej decyzji, każda jej postać wymaga zezwolenia rady wierzycieli (art. 206 ust. 5 p.u.), a w razie niepowołania tej rady, zezwolenia sędziego komisarza (art. 213 p.u.). Przesłanki, sposób oraz skutki odstąpienia od umowy wzajemnej przez syndyka są normowane wyłącznie przez prawo upadłościowe.

Art. 98 p.u. daje syndykowi możliwość odstąpienia od takiej umowy wzajemnej, z której zobowiązania nie zostały wykonane w całości lub w części. Przepisy szczególne- art. 107, 109 i 110 p.u.n. dotyczą wyłącznie umowy dzierżawy lub najmu nieruchomości, stąd do oświadczenia syndyka o odstąpieniu od umowy dzierżawy rzeczy ruchomej zawartej w dniu 12 sierpnia 2012 r. przez powoda i upadłego oraz jego skutków stosuje się regulację ogólną zawartą w art. 98 i 99 p.u. w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 2015 r.

Przez umowę dzierżawy wydzierżawiający zobowiązuje się oddać dzierżawcy rzecz do używania i pobierania pożytków przez czas oznaczony lub nieoznaczony, a dzierżawca zobowiązuje się płacić wydzierżawiającemu umówiony czynsz, zastrzeżony w pieniądzu, świadczeniach innego rodzaju lub oznaczony w ułamkowej części pożytków (art. 693 k.c.). Naturą umowy dzierżawy jest ciągłość świadczenia wydzierżawiającego, który udostępnia rzecz dzierżawcy przez czas oznaczony lub nieoznaczony oraz losowość, jako że przy zawarciu umowy nie można dokładnie określić wartości ani ilości pożytków, które zostaną pobrane przez dzierżawcę przez cały czas trwania umowy. Biorąc pod uwagę konstrukcyjne cechy świadczenia ciągłego nie sposób uznać, iż jest ono spełnione z chwilą rozpoczęcia świadczenia ciągłego, ale należy stanąć na stanowisku, że spełnianie go następuje przez cały czas realizowania tego stosunku prawnego. Zawarcie umowy dzierżawy skutkuje sukcesywnym powstawaniem stosunków prawnych. Najpierw wydzierżawiający zobowiązany jest wydać dzierżawcy przedmiot dzierżawy (stosunek wydania). Następnie powstaje trwały stosunek prawny korzystania z rzeczy przez dzierżawcę w zamian za czynsz płatny w wysokości i terminach ustalonych przez strony. Po wygaśnięciu tego stosunku powstaje stosunek zwrotu rzeczy dzierżawionej. Za trafny należy więc uznać pogląd zakładający stały rodzaj

świadczeń po obu stronach i brak wyczerpania świadczenia po wydaniu ruchomości przez wydzierżawiającego. Ustalenia poczynione w rozpoznawanej sprawie dają podstawy do przyjęcia, że wydzierżawiający wykonał umowę dzierżawy z dnia 10 sierpnia 2012 r. w części, ponieważ wprawdzie wydał dzierżawcy rzecz do korzystania, ale jak to już podniesiono, wykonanie zobowiązania wydzierżawiającego w całości polega nie tylko na wydaniu dzierżawcy rzeczy ruchomej, ale także na znoszeniu stanu korzystania i pobierania pożytków przez dzierżawcę przez cały czas trwania umowy w zamian za czynsz będący ekwiwalentem należnym wydzierżawiającemu za rozciągnięte w czasie korzystanie przez kontrahenta z rzeczy. Dzierżawca z kolei nie zrealizował swojego zobowiązania w ogóle, albowiem nie zapłacił na rzecz wydzierżawiającego jakiegokolwiek kwoty z tytułu czynszu. Zachodziły więc przewidziane w art. 98 p.u. przesłanki uprawniające syndyka do odstąpienia od tej umowy.

Formułując wątpliwości związane z momentem powstania skutku odstąpienia od umowy dzierżawy rzeczy ruchomej, wynikające z faktu braku wyraźnego unormowania tej kwestii w przepisach p.u. obowiązujących do dnia 31 grudnia 2015 r., Sąd drugiej instancji wskazał na możliwość przyjęcia, że wywołuje ono skutek od daty zawarcia umowy dzierżawy, od daty doręczenia wydzierżawiającemu oświadczenia syndyka o odstąpieniu od umowy lub od daty ogłoszenia upadłości. Należy przy tym zaznaczyć, że w rozpatrywanej sprawie mamy do czynienia z sytuacją, w której to kontrahent upadłego (powód) wykonał w części swoje zobowiązanie, wydając rzecz do korzystania przed ogłoszeniem upadłości, zaś upadły dłużnik nie zapłacił jakiegokolwiek należności pieniężnej z tego tytułu. W istocie więc nie może tu dojść do zwrotu spełnionego świadczenia na rzecz powoda, lecz w grę wchodzi wyłącznie zgłoszenie przez powoda wierzytelności oraz ewentualnych roszczeń odszkodowawczych do masy upadłości (art. 99 p.u.).

Rozważania dotyczące kwestii chwili powstania skutku odstąpienia przez syndyka od umowy należy poprzedzić uwagami co do znaczenia pojęć *skutku ex tunc* i *ex nunc* oświadczenia o odstąpieniu od umowy wzajemnej. Kwestia należy do wysoce dyskusyjnych i niejednolicie ujmowanych w orzecznictwie i piśmiennictwie. Według jednego ze stanowisk, skutek *ex tunc* polega na uchyleniu zobowiązania z mocą wsteczną i przyjęcie pewnej fikcji, że zobowiązanie to nigdy nie istniało, zaś

skutek *ex nunc* polega na zniesieniu zobowiązania na przyszłość. Zgodnie z drugim poglądem, o charakterze skutku decyduje to, czy strony są zobowiązane do zwrotu już spełnionych świadczeń, jeśli tak – to występuje skutek *ex tunc*, jeśli nie i strony są zwolnione z obowiązku zwrotu zrealizowanych już świadczeń oraz z obowiązku dalszego świadczenia na przyszłość – skutek *ex nunc*. Można więc przyjąć, że różnica między opisanymi stanowiskami sprowadza się do tego, że miarodajna dla określenia skutku *ex nunc* czy *ex tunc* jest chwila zniesienia stosunku prawnego w pierwszym przypadku oraz zakres obowiązku zwrotu przedmiotu otrzymanych świadczeń w drugim. Konsekwencje odstąpienia przez syndyka od umowy wzajemnej zawartej przez upadłego przed ogłoszeniem upadłości reguluje art. 99 p.u. stanowiący, że jeżeli syndyk odstępuje od umowy, druga strona nie ma prawa do zwrotu spełnionego świadczenia, chociażby świadczenie to znajdowało się w masie upadłości. Strona może dochodzić w postępowaniu upadłościowym należności z tytułu wykonania zobowiązania i poniesionych strat, zgłaszając te wierzytelności sędziemu - komisarzowi. W świetle tego uregulowania, mając na względzie wskazany już cel wyposażenia syndyka masy upadłości w uprawnienie kształtujące wskazane w art. 98 p.u. oraz cel postępowania upadłościowego, 3 należy przyjąć, że syndyk odstępuje od umowy wzajemnej ze skutkiem na dzień ogłoszenia upadłości, a więc nie z mocą wsteczną – ze skutkiem od dnia zawarcia umowy dzierżawy rzeczy ruchomej przez dłużnika przed ogłoszeniem jego upadłości. Ten pogląd wzmacnia kierunek dokonanej ustawą z dnia 15 maja 2015 r.- Prawo restrukturyzacyjne, zmiany art. 98 p.u. z dniem 1 stycznia 2016 r. przez wyraźne wskazanie, że syndyk odstępuje od umowy wzajemnej właśnie ze skutkiem na dzień ogłoszenia upadłości.

Konsekwencje odstąpienia od umowy dzierżawy rzeczy ruchomej dla wydierżawiającego, który nie otrzymał należnego mu świadczenia pieniężnego reguluje przytoczony już art. 99 p.u. Kontrahent upadłego może dochodzić w postępowaniu upadłościowym należności z tytułu wykonania swojego zobowiązania i poniesionych strat, zgłaszając te wierzytelności sędziemu - komisarzowi. Przyjmując wskazany w nauce prawa podział wierzytelności podlegających zaspokojeniu w postępowaniu upadłościowym na upadłościowe, tzn. wierzytelności majątkowe powstałe w stosunku do upadłego przed ogłoszeniem

upadłości oraz wierzytelności w stosunku do masy, czyli wierzytelności majątkowe powstałe w zasadzie po ogłoszeniu upadłości, a wynikające z reguły z czynności syndyka, należy wskazać, że wierzytelności kontrahenta upadłego, o których mowa w art.99 p.u., wynikają, co należy podkreślić, z umowy wzajemnej zawartej przez upadłego przed ogłoszeniem upadłości i nie zostały uprzywilejowane przez ustawodawcę przez ich umieszczenie w art. 342 ust. 1 pkt 1 p.u. W pierwszej kategorii zaspokojenia znajdują się wyłącznie tzw. wierzytelności w stosunku do masy upadłości, które powinny być zaspokajane przez syndyka zgodnie z art. 343 p.u. poza podziałem funduszy masy upadłości, w miarę wpływu do masy stosownych sum. Nie ma podstaw do przyjęcia, że należności wydzierżawiającego wynikające z umowy dzierżawy rzeczy ruchomej, od której syndyk odstąpił na podstawie art. 98 ust. 1 p.u., wskazane w art. 99 p.u., stanowią dług podlegający zaspokojeniu zgodnie z art. 342 ust. 1 pkt 1 p.u. w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 2015 r. Nie są to bowiem należności z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia masy upadłości, nie są to należności z zawartych przez upadłego przed ogłoszeniem upadłości umów, których wykonania zażądał syndyk (skoro syndyk odstąpił od umowy na podstawie art. 98 ust. 1 *in fine* p.u.), nie są to także należności powstałe z czynności syndyka. Do tej ostatniej kategorii zalicza się wierzytelności wynikające z umów zawartych przez syndyka, roszczenia o naprawienie szkody wynikającej z niewykonania lub nienależytego wykonania takiej umowy, koszty procesu prowadzonego przez syndyka i rozstrzygniętego na niekorzyść masy, a także roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę jak na wstępie (art. 390 § 1 k.p.c.).

kc

aj

